

VYUČOVANIE STAREJ ZMLUVY V KREŠŤANSKEJ KATECHÉZE

Pavel Hanes

0. ÚVOD

Tradičný obsah kresťanského katechizmu vystihuje druhý článok vierovyznania Jednoty Bratskej (*Confessio Jednoty Bratří českých*)

Katechizmus považujeme (podľa príkladu starodávnej cirkvi a Otcov) za jadro a kľúč všetkých Písíem svätých, obsahujúci (1) Desať Božích prikázaní, ktoré sú jadrom a súhrnom celého Zákona, (2) Vieru všeobecnú kresťanskú, ako súhrn evanjelia, (3) modlitbu Pánovu, ktorá je základom našej nádeje k Bohu, (4) pravý význam o cirkevnom prisluhovaní, ktoré záleží v slove Božom, kľúčoch alebo disciplíne a sviatostiach.¹

Ako vidíme, Stará zmluva je tu zastúpená len vo výklade Dekalógu. Pre potreby kresťanskej katechézy však zďaleka nestačí poznať zo Starej zmluvy len Desatoro, a že to nestačilo ani v minulosti, je vidieť už z toho, že napr. Apoštolské vierovyznanie začína výrokom viery o stvorení a aj pochopenie Ježišovho života a diela predpokladá porozumenie základných teologických tém Starej zmluvy. Musíme preto urobiť rozdiel medzi *katechizmom* a *katechézou*, pričom pod prvým pojmom budeme chápať základy kresťanského učenia potrebné pre *osobnú spásu*, kým pod druhým pojmom budeme rozumieť základy kresťanskej teológie potrebné pre *pochopenie kresťanstva*.

V ranej cirkvi katechéza bola prípravou na krst. "Na jednej strane bola obranou cirkvi pred nehodnými členmi, na druhej strane bola mostom zo sveta do cirkvi, kresťanským noviciátom, ktorý viedol začiatočníkov k zrelosti. Katechumény neboli považovaní za neveriacich, ale za polo-kresťanov..."² V dnešnej situácii, keď sa kresťanské náboženstvo vyučuje ako jeden z predmetov na štátnych (sekulárnych) školách, je potrebné doplniť SCHAFFOM zmienené úlohy katechézy o informatívne vyučovanie náboženstva pre ne-kresťanov. Takéto vyučovanie, ak má plniť svoju funkciu, musí odpovedať na všadeprítomné vedecké otázky dnešného človeka - napr. stvorenie vs. evolúcia, historicita biblických pradejín, vek ľudstva, spoľahlivosť dejín Izraela ap.

1. STARÁ ZMLUVA V DEJINÁCH KREŠŤANSKEJ TEOLÓGIE

"Nebolo by vôbec prehnané chápať hermeneutický problém Starej zmluvy ako *najpodstatnejší* problém (*the problem*) kresťanskej teológie... všetky ostatné problémy teológie sú nejakým ovplyvneným vyriešením tohto problému."³ Výklad Starej zmluvy v katechéze kladie preto mimoriadne nároky na vytvorenie základného postoja k Starej zmluve ako ku knihe, ktorá je kresťanská, ale zároveň v niektorých veciach prekonaná. Nakoľko kresťanská? Nakoľko prekonaná? To sú otázky, na ktoré musí katechéta odpovedať.

1 ODMIETANIE STAREJ ZMLUVY

MARCION (2. st.) je najznámejší heretik z raného obdobia kresťanskej cirkvi, ktorý zavrhol Starú zmluvu ako nehodnú kresťanského Boha. Boh Starej zmluvy je podľa neho prísny, krutý a nemilosrdný, kým Boh Ježiša Krista je dobrý, láskavý a milostivý. MARCION šiel tak ďaleko, že vytvoril vlastný novozmluvný kánon a niektoré výroky Novej zmluvy pozmenil podľa svojej teológie - napr. Kristove slová z Mt 5:17 zmenil na znenie: "Neprišiel som naplniť zákon a prorokov, ale zničiť ich."⁴

¹ BARTOŠ F.M. - DOBIÁŠ F.M. - NOVOTNÝ AD. - SOBOTKA V. *Čtyři vyznání*, s. 126. (Definícia katechizmu pod čiarou: "...jednomyseľné kresťanské, starodávne, celej svätej cirkvi spoločné, súhrnné a zo svätých Písíem vzaté učenie".)

² SCHAFF, PH. *History of the Christian Church II*, s. 258.

³ GUNNEWEG, A. H. J. *Understanding the Old Testament*. In: GOLDINGAY, J. *Approaches to Old Testament Interpretation*, s. 11.

⁴ SCHAFF, PH. *History of the Christian Church II*, s. 485.

V novej dobe sme svedkami odmietnutia Starej zmluvy u niektorých liberálnych teológov, z ktorých najznámejší je pravdepodobne historik Adolf von HARNACK (1851-1930):

Odmietnutie SZ v druhom storočí bol omyl, ktorý cirkev správne zamietla; podržať ho v šestnástom storočí bol osud, ktorému sa Reformácia ešte nedokázala vyhnúť; ale podržať ho v devätnástom storočí ako kanonický dokument v protestantizme je následkom eklesiastickej paralýzy.⁵

Tieto dva príklady postačia ako svedectvo o hlavných prameňoch pohoršenia Starej zmluvy: MARCIONA pohoršovala *etická* stránka SZ ("krutý Boh"), kým HARNACK považoval za prekonaný *partikularizmus* SZ ("židovské národné náboženstvo"). Tieto otázky sú dodnes živé a katechéta v priebehu vyučovania stále znovu musí odpovedať na otázku MARCIONA aj HARNACKA: Je Stará zmluva eticky závadná? Ide tu naozaj len o náboženstvo Izraela, ktoré už kresťanstvo nepotrebuje?

2 MIESTO STAREJ ZMLUVY V TEOLÓGII

Bez dlhých rečí tu môžeme vychádzať z toho, že evanjelikálna teológia odmietnutie Starej zmluvy neprijíma, ale nadväzuje na dejiny ortodoxnej kresťanskej teológie, ktorá od začiatku dávala Starej zmluve neodmysliteľné miesto nielen v dogmatickej teológii, ale aj v katechéze novoobrátených kresťanov. Uvediem tu niekoľko citátov z dejín a súčasnosti, ktoré vystihujú evanjelikálny postoj k Starej zmluve.

.1 PATRISTIKA

Z obdobia patristiky je pravdepodobne najznámejšia AUGUSTINOVA charakteristika Starej zmluvy, ktorú porovnáva s Novou zmluvou takto:

Kým v Starej zmluve je Nová zmluva zahalená, v Novej zmluve je Stará zmluva zjavená. (*Quapropter in Veteri Testamento est occultatio Novi, in Novo Testamento est manifestatio Veteris.*)⁶ (...in Vetere Novum lateat, et in Novo Vetus pateat)⁷

Tieto dva AUGUSTINOVE výroky ukazujú, že Stará a Nová zmluva hovoria rôznymi spôsobmi o tej istej téme. AUGUSTINUS sa vyjadruje nielen k obsahu Starej zmluvy, ale vo svojej knihe o základoch vyučovania (katechéze) hovorí aj o metódach vhodných na tento cieľ:

...rozprávanie by malo začať tou skutočnosťou, že Boh stvoril všetky veci veľmi dobré, a malo by pokračovať až do súčasných časov Cirkvi. Toto by sa malo konať takým spôsobom, aby každá vec, ktorú vysvetľujeme mala udanú príčinu a dôvody, ktorými by sme ich viedli k tomu cieľu lásky (*finem dilectionis*), od ktorého sa nemá odvracať ani oko toho človeka, ktorý niečo robí, ani toho, ktorý hovorí.⁸

V krátkosti môžeme konštatovať, že AUGUSTINUS (1) potvrdil obsah Starej zmluvy ako *teologicky zhodný* s Novou zmluvou a (2) stanovil požiadavku *novozmluvného použitia* Starej zmluvy s cieľom budovania kresťanskej lásky.

.2 REFORMÁCIA

Ďalším dôležitým historickým obdobím pre evanjelikálnu katechézu je Reformácia. Na rozdiel od patristického obdobia a stredovekej cirkvi Reformácia zdôraznila doslovný význam Písma a veľmi kriticky hodnotila alegorizujúce výklady Starej zmluvy, ktoré dovtedy veľmi uľahčovali "pokresťančenie" Starej zmluvy. Napriek tomu Reformácia neustúpila od teologického hodnotenia z predchádzajúceho obdobia a Starú zmluvu rovnako považovala za súčasť kresťanskej Biblie.

.1 LUTHER

ALTHAUS charakterizuje LUTHEROV postoj k Starej zmluve takto:

Lutherovo chápanie vzťahu Novej a Starej zmluvy sa dá vyjadriť v dvoch tézach: (1) Celá pravda evanjelia je prítomná už v Starej zmluve, a preto je Nová zmluva založená na Starej. (2) Táto pravda je tam, ale je ukrytá, a preto musí byť najprv oznámená a odhalená, a toto sa uskutočňuje skrze slovo Novej zmluvy.⁹

⁵ HARNACK, A. *Marcion*. In: BRIGHT, J. *Authority of the Old Testament*, s. 65.

⁶ AUGUSTINE, A. *On the Catechising of the Uninstructed*, 4,8.

⁷ AUGUSTINE, A. *Questionum in heptateuchum libri septem*, 2,73.

⁸ AUGUSTINE, A. *On the Catechising of the Uninstructed*, kap. 6/10

⁹ ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 87.

LUTHER nielen potvrdzuje potrebu Starej zmluvy pre evanjelium, ale dokonca tvrdí, že "...mali by sme sa naučiť postaviť Novú zmluvu na základe Starej",¹⁰ čo je dôležitá, hoci oveľa zložitejšia, úloha pre kresťanskú katechézu.

.2 KÁNON STAREJ ZMLUVY

Reformácia v diskusiách s cirkvou, ktorú sa pokúšala viesť k prameňom, definovala princíp *sola Scriptura*, čo pre Starú zmluvu znamenalo, že sa treba odvolávať jedine na tie knihy, ktoré patria do židovského kánonu (Tanach). Pre evanjelikálneho katechétu je dôležité vedieť, že k tomuto kánonu Starej zmluvy Tridentský koncil pripojil tzv. "deuterokanonické knihy", ktoré sú súčasťou rímsko-katolíckych vydaní Biblie. Protestanti tieto knihy nepovažujú za inšpirované a v katechéze ich nepoužívajú

.3 EVANJELIKALIZMUS

Evanjelikalizmus v podstate zopakoval reformačný postoj k Starej zmluve. Preto sa obmedzím len na niekoľko nekomentovaných citátov z diel evanjelikálnych teológov.

Puritán Thomas VINCENT (1634-1678) vo výklade Westminsterského katechizmu hovorí:

Otázka: Prečo je Písmo v prvej časti Biblie nazvané Stará zmluva? Odpoveď: Pretože závet alebo zmluva milosti, ktorú Boh s človekom uzavrel, je tu zjavená v starej dispensácii; v ktorej Kristus, Pôvodca testamentu a Prostredník zmluvy je predložený typologicky a v obrazoch; a kde sú požadované aj mnohé náročné činnosti a telesné predpisy obradného zákona.¹¹

Zakladateľ moderného evanjelikalizmu, John WESLEY, sa vyjadruje veľmi jednoznačne:

Vo vzťahu k Novej zmluve sa nazýva Starou zmluvou, ale Nová ju neruší, ale korunuje a zdokonaľuje tým, že prináša lepšiu nádej, ktorá je v nej predznamenaná (*typified*) a predpovedaná (*foretold*).¹²

Vplyvný americký systematik, presbyteriánsky teológ z 19. st., Charles HODGE, konštatuje:

Z Písma ako celku, z Novej zmluvy a zo starej interpretovanej neomylnou autoritou Novej, sa dozvedáme, že plán spásy bol vždy jeden a ten istý. Išlo vždy o ten istý prísľub, toho istého Spasiteľa, tie isté podmienky a tú istú spásu.¹³

Nakoniec ešte C.F.H. HENRY ako významná postava evanjelikalizmu 20. storočia:

Kresťanská cirkev od začiatku nástojila na podstatnej jednote Starej a Novej zmluvy zdôrazňujúc, že Stará zmluva je nositeľom neodmysliteľného svedectva o Ježišovi Kristovi, a že Nová zmluva - hoci v pojmoch naplnenia - nevykladá žiadnu inú spásu ako tú, ktorá je implicitná a explicitná v Starej zmluve.¹⁴

Tieto výroky teologických osobností evanjelikálneho kresťanstva dostatočne preukazujú, že Stará zmluva má aj v tejto časti kresťanstva nespochybniteľné miesto.

.4 RÍMSKO-KATOLÍCKY POSTOJ K STAREJ ZMLUVE

Na záver tejto časti uvediem dva citáty z rímsko-katolíckych zdrojov. Učiteľ náboženstva si sotva môže dovoliť nepoznať učenie ostatných cirkví, ktoré sa v škole na vyučovaní náboženstva zúčastňujú. V postoji k Starej zmluve (okrem kánona SZ) sa s katolíckym učením môže prakticky stotožniť.

Plán spásy, ktorý autori posvätných kníh predpovedali, vylíčili a vyložili, je obsiahnutý v knihách Starého zákona ako pravé Božie slovo. Preto si tieto Bohom inšpirované knihy zachovávajú trvalú hodnotu. ...Úmerne k stavu ľudstva pred obdobím spásy obnovenej Kristom sprístupňujú knihy Starého zákona všetkým poznanie Boha aj človeka a ukazujú, akými spôsobmi jedná spravodlivý a milosrdný Boh s ľuďmi. Tieto knihy síce obsahujú tiež veci nedokonalé a dočasné, predsa však ukazujú skutočný Boží výchovný spôsob. Vyjadrujú živý cit voči Bohu, sú v nich uložené vznešené nauky o Bohu, spasiteľná múdrosť o živote

¹⁰ ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 88.

¹¹ VINCENT, Th. *The Shorter Catechism Explained from Scripture*, s. 21.

¹² WESLEY, J. *Notes on the Old Testament*, Genesis Intro.

¹³ HODGE, C. *Systematic Theology II*, s. 368.

¹⁴ HENRY, C. F. H. *God, Revelation and Authority III*, s. 101.

človeka a obdivuhodné poklady modlitieb, je v nich nakoniec ukryté tajomstvo našej spásy. Preto ich kresťania majú prijímať s úctou.¹⁵

Starý zákon je neodlučiteľná časť Písma svätého. Jeho knihy sú inšpirované Bohom a zachovávajú si nepominuteľnú hodnotu, pretože Stará zmluva nikdy nebola odvolaná. ...Kresťania si vážia Starý zákon ako rýdže slovo Božie. Cirkev vždy rozhodne odmietať myšlienku zavrhnúť Starý zákon pod zámenkou, že by sa vo svetle Nového zákona stal už "len prežitkom" (markionizmus).¹⁶

Dejiny kresťanskej teológie podľa vyššie uvedených citátov jasne tvrdia, že nie je možné kresťanské vyučovanie z Biblie, ktorá neobsahuje Starú zmluvu, pričom táto časť Biblie neučí inú cestu spásy, neopisuje iného Boha, ani eticky neprotirečí Novej zmluve. To je teda výsledok krátkeho historického skúmania. Aplikovať tieto tézy v praxi to však nie je také jednoduché.

2. ÚSKALIA POUŽÍVANIA STAREJ ZMLUVY V EVANJELIKÁLNEJ KATECHÉZE

Najprv uvediem niekoľko najčastejších teologických omylov, ktoré sa objavujú v evanjelikálnom prístupe k Starej zmluve. Budem sa zaoberať tými problémami, ktoré sa pri vyučovaní Starej zmluvy vyskytujú predovšetkým v konzervatívnom evanjelikalizme. Evanjikalizmus pod vplyvom fundamentalizmu má sklon dávať všetky slová Písma na jednu úroveň a pripisovať im rovnakú dôležitosť.¹⁷ Z toho vyplýva predovšetkým...

1 PROBLÉM NEROZLIŠOVANIA...

.1 ...MEDZI NOVOU A STAROU ZMLUVOU...

Evanjelicáli sa tradične hlásia k vyznaniu, ktoré kladie Bibliu na prvé miesto, pokiaľ ide o pozemskú cirkevnú autoritu. *Biblia je Božie slovo* rovnako v Starej aj Novej zmluve, a preto Stará aj Nová zmluva má jednoducho rovnakú autoritu. Samozrejme, že kresťania neprinášajú obete zvierat a nechodia na sviatky do Jeruzalema (tu sa implicitne cíti, že Nová zmluva tieto veci zmenila), ale v evanjelikálnom kresťanstve sa dosť často vyskytujú aplikácie "menej zastaralých" príkazov Starej zmluvy - napr. príkazy spojené s obliekaním, alebo svätením nedele (ktorú evanjelicáli bežne považujú za akýsi kresťanský šabbat).

.2 ...MEDZI STAROU ZMLUVOU A TANACHOM...

V rámci 39 kníh, ktoré judaizmus nazýva Tanach (alebo aj Tenak), a ktoré kresťanstvo nazýva Starou zmluvou, si evanjelicáli nie vždy uvedomujú, že novozmluvné označenie "stará zmluva" (2Kor 3:14) neplatí pre celý Tanach. Podľa Heb 8:13 síce "stará" zmluva by malo znamenať "zastaralá", ale tento fakt sa akosi nedomýšľa až do konca, keďže podľa ich spoločného (kresťanského) názvu by malo ísť o zastaranie všetkých 39 kníh, čo teológia odmieta.

.3 ...MEDZI TÓROU, PROROKMI A MÚDROSLOVÍM

Tanach (naša "Stará zmluva") obsahuje knihy veľmi rôznorodého obsahu, ktoré sú písané rozličnými literárnymi žánrami. Židovská teológia najväčší dôraz kladla na Tóru (päť kníh Mojžišových - Pentateuch) a prorokov, ostatné knihy len postupne získavali status kanonických kníh. Tento prístup, ktorý implicitne vyjadruje rôznu stupeň autority, v evanjelikalizme väčšinou chýba, a múdroslovné výroky knihy Kazateľ sa môžu vykladať ako by išlo o zjavenie na úrovni Božej zmluvy s Izraelom.

2 PROBLÉM VČÍTAVANIA NOVOZMLUVNÝCH DOKTRÍN DO STAREJ ZMLUVY

Z tej istej teologickej tézy (Biblia je Božie slovo) vyplýva snaha o aplikáciu starozmluvných textov v novozmluvnom význame aj v takých prípadoch, kde to nie je dosť dobre možné. Opakuje sa tak problém prvej cirkvi: násilná alegorizácia textu, pričom sa jeho pôvodný zmysel ignoruje. Uvádžam len niekoľko najčastejších prípadov z evanjelikálnych kazateľníc.

¹⁵ *Věřoučná konstituce o Božím zjevení, Dei Verbum 4,14-15*. In: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 117.

¹⁶ *Katechismus katolické církve*, s. 46-47.

¹⁷ To samozrejme neplatí vždy a všade. Moderný evanjikalizmus je veľmi zložitý a ťažko definovateľné kresťanské hnutie. V tejto prednáške používam tento pojem v jeho pôvodnom teologickom obsahu, ako mu asi rozumeli britskí evanjelicáli v 18. st.

.1 VEČNÁ SPÁSA

Jednota spásy v Starej a Novej zmluve neznamena, že všetky výroky o spásy v SZ je možné bez ďalšieho vziať na obdobie Novej zmluvy. Niektoré Božie sľuby je síce možné spiritualizovať (Zasľúbená zem = nebo), ale pojem "spása" v Starej zmluve väčšinou znamená záchranu z rúk nepriateľov z mäsa a kostí a často by sa mal prekladať ako "vít'azstvo".

.2 UNIVERZÁLNA PLATNOSŤ

S vyššie uvedeným problémom úzko súvisí nadčasová aplikovateľnosť Starej zmluvy v mimoizraelských pomeroch. Pravdepodobne nikto nebude tvrdiť, že dedičstvo po otcov nesmie kresťan predať (problém Nábotovej vinice), ale vcelku často sa univerzalizujú prísľuby spojené s úrodnosťou pôdy, alebo fyzickou prosperitou veriacich.

Špecifickým príkladom je využitie Dekalógu v kresťanských katechizmoch, kde sa síce jeho výklad vždy dopĺňa Kristovými slovami z Kázne na vrchu, ale sotva kedy sa zdôrazní, že pôvodné znenie je súčasťou Sinajskej zmluvy, ktorá je nahradená Novou zmluvou Ježiša Krista.

.3 NOVOZMLUVNÁ SPIRITUALITA

Nová zmluva je príznačná vyliatím Ducha Svätého na všetkých veriacich. Stará zmluva síce poznala pôsobenie Božieho Ducha v prorokoch a sudcoch (dnes by sme povedali "charizmatických vodcov"), ale vnútornú premenu človeka na Kristov obraz nepoznala. Kritika starozmluvných ľudí z hľadiska novozmluvných požiadaviek na nové stvorenie v Kristovi je neprimeraná a nespravodlivá. Niekedy vedie k vykresľovaniu krajšieho obrazu, ako bol v skutočnosti, alebo k zbytočnému preťažovaniu starozmluvného pojmu "spravodlivosť".

Výsady kresťanov sa v žiadnom prípade nemajú merať starozmluvnými záznamami o tých, ktorí boli pod židovskou dispenciou, keďže vieme, že teraz prišla plnosť časov, Svätý Duch je daný, veľká spása Božia prinesená ľuďom skrze zjavenie Ježiša Krista. Kráľovstvo Božie je založené na zemi, o ktorom Duch Boží hovoril v dávnych časoch.¹⁸

3. ŠTYRI TÉZY PRE KATECHÉZU STAREJ ZMLUVY

Vyššie uvedeným úskaliam je možné sa vyhnúť, ak si evanjelikálny katechéta uvedomí niekoľko teologických a praktických téz pre vyučovanie. Tieto tézy si samozrejme nerobia nárok na vyriešenie celého problému postavenia Starej zmluvy v kresťanskej teológii. Majú len umožniť obísť vyššie uvedené problémy, ktoré považujem za najčastejšie a najväčšie omyly, ktoré majú často nepríjemné praktické dôsledky v živote cirkvi.

1 PRVÁ TÉZA

• Je nutné rozlišovať medzi inšpiráciou Biblie a platnosťou Starej zmluvy.

Výrok "Biblia je Božie slovo" je v evanjelikalizme často používaný ako lakmusový papier na zisťovanie pravovernosti teológov a kresťanov vôbec. Spochybnenie tohto tvrdenia vedie k zneisteniu viery a strate úcty k Biblii, bez ktorej je kresťanstvo odkázané na filozofickú špekuláciu v teologickom háve. Ako to už býva, pravda sa nedá vyjadriť jednou vetou a každý pravdivý výrok je možné zneužiť. Aj keď sa nevzdáme viery, že *Biblia je Božie slovo*, nemôže to znamenať, že keď ju čítame, automaticky rozumieme Božím myšlienkam, alebo že v Biblii sú všade rovnako vyjadrené Božie dokonalé "postoje a názory" (toto vyjadrenie nie je veľmi vhodné, ale nech mi je dovolený tento antropomorfizmus.) Toto vedie buď k arogancii tých, ktorí sa dokážu "oháňať veršikami", alebo k pochybnostiam u tých, ktorí si nedokážu "dať dohromady" protirečenia v rôznych knihách Biblie.

Toto isteže nie je ľahký hermeneutický problém, ale pre katechéta je potrebné aspoň si uvedomiť, že inšpirácia neznamena, že všetko, čo je v Biblii napísané, je napísané ako dokonalý a konečný Boží pohľad na vec. Biblia nielen že zaznamenáva historický vývoj teológie (zjavenia), ale aj dáva priestor ľudskej obmedzenosti a ľudským slabostiam. Z kontextu je však prakticky vždy jasné, či sa stretávame s odhalením Božej vlastnej mysle, alebo ide o ľudské myšlienky a skutky, ktoré sú síce Bohom akceptované, *inšpirované* zaznamenané, ale nie sú "Božím slovom" v zmysle normotvornosti.

Pri katechéze zo Starej zmluvy (39 biblických kníh) katechéta musí vedieť, že označenie "stará zmluva" sa v Novej zmluve (2Kor 3:14) nevzťahuje na celú hebrejsky a aramejsky písanú časť Biblie,

¹⁸ WESLEY, J. *Plain Account of Christian Perfection*, In: *WORKS XI*, s. 375.

ale len na to, čo sa nazýva Mojžišov zákon, alebo Sinajská zmluva. O tejto Jeremiáš (31:31) predpovedal, že bude nahradená novou zmluvou a Nová zmluva (27 biblických kníh) svedčí o tom, že naplnenie tohto proroctva sa stalo v Ježišovi Kristovi. Všetky sinajské predpisy je preto nutné čítať vo svetle Kristovho učenia a pokiaľ ich vykladáme, musíme sa odvolať na *posledné Božie slovo* v danej veci. Ježiš nielenže zmenil niektoré prikázanie (Kázeň na vrchu), ale uviedol aj dôvod nedokonalosti niektorých mojžišovských zákonov (Mat 19:8). Katechéta musí dobre poznať Novú zmluvu, aby pri vyučovaní starej zmluvy (sinajskej - obzvlášť Dekalógu) dokázal jasne uviesť formu, v akej platí dnes.

2 DRUHÁ TÉZA

- **Je nutné rozlišovať medzi starozmluvným a novozmluvným výkladom Tanachu.**

Z vyššie povedaného vyplýva moja druhá téza pre katechetické použitie Starej zmluvy. Tie časti, ktoré nie sú súčasťou sinajskej zmluvy (ktorá je v prvom rade legislatívou), zaznamenané dejinné udalosti, proroctvá a múdroslovie nepatria pod označenie "stará zmluva". Dejiny sa nemôžu stať "zastaranými", ani predpovede budúcnosti neplatnými. Pre kresťanskú katechézu je však dôležité, aby sa vo vyučovaní poukázalo na to, že Tanach je primárne knihou o Izraeli a pre Izrael.

V tomto zákone Boh hovoril k Izraelu a nie ku kresťanom. Mojžis je daný len židovskému ľudu a netýka sa pohanov a kresťanov. Toto platí nielen o mojžišovských rituáloch a právnom kódexe ale aj - v protiklade s oveľa častejším delením - aj o Dekalógu.¹⁹

Čítanie a výklad dejinných udalostí bez pochopenia kultúrneho kontextu a cieľov Božieho diela v Izraeli vedie nutne k spiritualizácii takmer každej udalosti a študenti (žiaci) strácajú zmysel pre primárny, historický výklad Biblie a možnosť vžiť sa do myslenia biblických hrdinov.

Okrem historického kontextu je dôležitý žáner, v akom je biblický text písaný. Vykladať poéziu ako vedecké pojednanie alebo múdroslovné výroky ako Božie zjavenie vedie k absurdnostiam, ktoré často s úspechom využívajú odporcovia náboženstva na boj proti viere.

V krátkom článku nie je možné tieto veci ani začať "riešiť". Mojím cieľom je upozorniť, že pri pohybe na "biblickom území" sa nenachádzame všade v rovnakom teréne, a že je dôležité poznať jeho základné charakteristické odlišnosti. Katechéta, ktorý chce zodpovedne učiť zo Starej zmluvy, sa nevyhne aspoň základnému štúdiu biblickej hermeneutiky. Hermeneuticky informovaný katechéta oboznámi svojich poslucháčov s tým, k čomu ho vedie gramaticko-historická exegéza, a to s primárnym významom textu v kontexte Izraela. Toto zrejme platí o väčšine textov (možno s výnimkou priamych proroctiev o Mesiášovi). Až použitím typologickej exegézy bude aplikovať text na novozmluvnú situáciu, tak ako to často robí Nová zmluva. Vyjadrí tým úctu k Biblii ako k *dobrej literatúre*(!) a predíde zmätkom v hlavách študentov.

V tejto súvislosti je nevyhnutné, aby katechéta dobre ovládal "novozmluvné kľúče k Starej zmluve", ktoré je možné v skratke uviesť takto: (1) Kázeň na vrchu (predovšetkým Mat 5. kapitola), (2) Mk 7:1-23, (3) List Rimanom²⁰ kapitoly 4-5, 9-11, 14, (4) Druhý list Korinťanom 3. kapitola, (5) Galaťanom 3-4 a (6) Celý list Hebrejom, ale hlavne kapitoly 5, 7-10 a 11.²¹

3 TRETIA TÉZA

- **Texty pre katechézu je treba vyberať s teologickým a pedagogickým zdôvodnením.**

Ďalšia téza vyplýva z teologického porozumenia dejín spásy (*Heilsgeschichte*), ale má veľmi praktický dopad na obsah vyučovania. AUGUSTINUS požaduje pre katechuménov celkový prehľad dejín spásy. Nejde mu o úplnú a podrobnú históriu, ale o výber kľúčových udalostí:

...musíme podať stručne ako aj všeobecne učenie o celku (*cuncta summatim generatimque complecti*), takže niektoré pozoruhodnejšie skutočnosti bude možné vybrať a počúvať s väčším zadosťučinením ... musíme im

¹⁹ ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 90.

²⁰ LUTHER povedal: "Pavel v Liste Rimanom si želá pripraviť úvod do celej Starej zmluvy... Ktokoľvek má túto epištolu dobre v srdci, má v sebe svetlo a moc Starej zmluvy." (ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*, s. 88.)

²¹ This chapter is a kind of summary of the Old Testament, in which the apostle comprises the designs, labors, sojournings, expectations, temptations, martyrdoms of the ancients. (WESLEY, J. *Notes on the New Testament*, Hebrews 11:2)

dat' istý časový priestor, a takto ich rozvinúť a odhaliť pre náš pohľad a myseľ našich poslucháčov ako veci hodné skúmania a obdivu.²²

WESLEY zdôrazňuje, že pri dejinách spásy ide predovšetkým o Božie činy:

Tí, ktorí namietajú osobitne proti Starej zmluve, že to nie je celková história národov, ale len hromada fragmentárnych, neprepojených udalostí, si nevšímajú vlastnosti a cieľ týchto spisov, nevidia, že Písmo je *históriou BOHA*.²³

Vyššie uvedené citáty z AUGUSTINA a WESLEYHO určujú dva určujúce princípy pri výbere vyučovacej látky zo Starej zmluvy. V prvom rade sú to AUGUSTINOVE *pozoruhodnejšie* skutočnosti. Katechéta musí poznať biblickú "filozofiu dejín" a vedieť, ktoré udalosti sú pre ňu najvýznamnejšie. WESLEY zase hovorí, že Písmo je *históriou Boha*. Je pochopiteľne veľký rozdiel, či hlavnými hrdinami dejín spásy sú ľudia, alebo ide v prvom rade o činy Božie. Katechéta sa teda na svoju úlohu musí najprv pripraviť teologicky, aby rozumel, aké miesto má jeho vybraný text v dejinách spásy.

Témy, ktoré nevieme zaradiť do celkových dejín spásy, môžu mať veľký pedagogický potenciál pre výchovu, alebo pochopenie starozmluvnej aj kresťanskej spirituality. Sem patria naratíva o činoch vyplývajúcich z viery, modlitby (žalmy) vyjadrujúce hlboký vzťah k Bohu, ale aj boj s pochybnosťami, alebo poeticky vyjadrená škála citov od nadšeného obdivu (Pieseň Šalamúnova) až po hlboký žal a sťažnosti (Žalospevy). Hebrejská biblická poézia nepoužíva rým, ako ho my poznáme, ale je založená na paralelizme, čo by sa s trochou predstavivosti dalo nazvať "myšlienkovým rýmom", a predovšetkým na sile obrazov a metafor. Ak katechéta dokáže naučiť svojich žiakov obdivovať vyjadrovaciu škálu biblických básnikov a aspoň v základoch rozumieť biblickým metaforám, dá im do života viery neoceniteľný vklad.

Osobitný prístup vyžaduje múdroslovná literatúra, ktorá sa neodvoláva na Božie zjavenie ("tak hovorí Hospodin"), ani na Hospodinovu zmluvu s Izraelom (dejiny spásy). Starozmluvný múdry človek sa bojí Hospodina (začiatok múdrosti) a pozoruje život a používa rozum. Jeho úspech a šťastie je založené na tom, že žije v zhode s cieľom a charakterom Božieho stvorenia. "Nadprirodzené témy", ako je napr. svet duchovných bytostí, proroctvo alebo spása, necháva poväčšine nepovšimnuté. Katechéta musí na tento fakt upozorniť, aby študent nepovažoval knihu Prísloví za rovnakú autoritu ako napr. Kristovu Kázeň na vrchu.

4 ŠTVRTÁ TÉZA

• Kresťanská katechéza nemôže obchádzať "pohoršenia" Starej zmluvy.

Tu má katechéta pravdepodobne najťažšiu úlohu zo všetkých. Dotýka sa tu takých tém, ktoré ani "učená teológia" nedokázala uspokojivo vyriešiť v priebehu mnohých storočí. V prvom rade je to problém teodicey (prečo Boh dovolil, urobil, to a ono...?), ale aj problémy literárnej kritiky Biblie v súvislosti s problémom zachovania a spoľahlivosti jej textu. Pohodlnejšie by bolo tieto otázky jednoducho obísť a zvoliť "príjemnejšie" témy. Tým sa však pripravuje študent pre budúce sklamanie, keď Bibliu začne samostatne čítať a môže dokonca dospieť k presvedčeniu, že tieto problémy sa schválne ukrývajú, lebo sú nezlučiteľné s kresťanskou vierou.

Katechéta sa preto potrebuje najprv sám vyrovnat' s ťažkými otázkami - napr. vyhladzovacie vojny alebo volanie po pomste v niektorých žalmoch. Táto požiadavka samozrejme nemôže znamenať, že tieto problémy "vyrieši", musí však byť schopný povedať svojim študentom svedectvo o tom, ako s týmito teologicky nezodpovedanými otázkami koexistuje jeho osobná viera v Boha-Otca Ježiša Krista.

4. ZÁVER

Napriek tomu, že zodpovedná katechéza zo Starej zmluvy nie je ľahká, nie je možné ani dobré sa jej vyhýbať. Svedčia o tom dejiny kresťanskej teológie, ako aj skúsenosti z praktického života viery. Súhrnne je možné povedať, že katechéta príprava by mala začínať celkovým uchopením biblického metapriebehu - teda štúdiom kresťanskej dogmatiky (pochopenie dejín spásy). Kvôli porozumeniu Starej zmluvy v jej vlastných podmienkach sa potrebuje oboznámiť s dejinami Izraela a teológiou Starej zmluvy. Pokiaľ ide o exegézu, sotva môžeme od neho očakávať, že bude Bibliu študovať

²² AUGUSTINE, A. *On the Catechising of the Uninstructed*, kap. 3

²³ WESLEY, J. *On Divine Providence*. In: *WORKS VI*, s. 314.

v pôvodine, alebo že sa bude zaoberať komplikovanými kritickými otázkami úvodu do Starej zmluvy. Napriek tomu, prv ako pristúpi k vyučovaniu, mal by preštudovať aspoň dva druhy komentárov k svojmu textu - vedecký a praktický, ktoré ho upozornia na prípadné nejasnosti textu a uvedú do jeho kresťanských aplikácií.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALTHAUS, P. *The Theology of Martin Luther*. Philadelphia : Fortress Press, 1966.
- BARTOŠ F.M. - DOBIÁŠ F.M. - NOVOTNÝ AD. - SOBOTKA V. *Čtyři vyznání*.
Praha : Komenského evangelická fakulta bohoslovecká, 1951
- BRIGHT, J. *Authority of the Old Testament*. Grand Rapids : Baker Books, 1975.
- GOLDINGAY, J. *Approaches to Old Testament Interpretation*. Downers Grove : Inter-Varsity Press, 1990.
- HODGE, C. *Systematic Theology*. Grand Rapids : Eerdmans, 1975.
- Katechismus katolické církve*. Praha : České katolické nakladatelství, 1995.
- Na cestě s Kristem*. Praha : Evangelická církev metodistická, 2002.
- SCHAFF, PH. *History of the Christian Church*. New York : Charles Scribner's Sons, 1914.
- VINCENT, Th. *The Shorter Catechism Explained from Scripture*. Edinburgh : The Banner of Truth, 1984
- WESLEY, J. *Notes on the Old Testament*. AGES Software, 1997.
- WESLEY, J. *Works*.